

kyky, inflaatio ja työttömyys ovat keskeisiä. Työttömyyttä hoidetaan nimenomaan kilpailukyyn ja rahan arvon kautta. Alhainen työttömyys ei ole yhtä tärkeä tavoite kuin vaikkapa Ruotsissa. Paremminkin työttömyyttä saatetaan Suomessa jopa pyrkiä lisäämään talouden hoitokeinona.

Kuvaus valtion ja kuntien suhteen muutoksesta tiivistää hyvin sen, minkä jo tiedämme: Valtio antoi kunnille vapauden jakaa niukuutta, miten parhaaksi näkevät. Silti valtionosuuksien leikkausten määrä, 14 miljardia, hämmästyttää.

Neljäs kirjassa useammassakin yhteydessä esiin tuleva seikka on eliittien valta Suomen kehityksen muovaajana. Eliittien ja tavallisen rahvaan enemmistön mielipiteet eroavat toisistaan Julkusen lukemien mielipidetutkimusten perusteella.

Suomalaisen yhteiskunnan kehitys kääntyi 1990-luvulla juuri eliittien haluamaan suuntaan. Kansalaisista tätä suuntaa kannattavat lähinnä kokoomusta äänestävät miehet. Kansalaisten enemmistön asenne maailmaa vastaan sotivaa politiikkaa on kyetty toteuttamaan luomalla pakon ja vaihtoehdottomuuden ilmapiiiriä.

Suunnanmuutoksen jälkeen Suomea on vaikea pitää enää pohjois-

maista hyvinvointimallia edustavana maana. Julkunen tosin haluaa asettaa Suomen mallin laidalle. Pohjoismaisista ihanteista ja hyvinvointivaltion perusrakenteista ei ehkä ole luovuttu. Leikkauspolitiikka on kuitenkin muuttanut järjestelmää ja sosiaalisten oikeuksien luonnetta. Julkisen vallan vastuu kansalaisistaan on kaventunut. Sopivasta ja riittävästä on siirrytty minimin suuntaan. Sosiaaliturvan kyky tasoittaa hyvinvoinnin eroja on vähentynyt. Myös odotukset ja ajatusmallit ovat muuttuneet. Siitä hiipivä muutos saa vain lisää käyttövoimaa.

Vaikka säälinkin niitä opiskelijoita, jotka tulevaisuudessa mahdollisesti päättävät Suunnanmuutosta tenttikirjana, olisin valmis suosittelemaan kirjaa niin opiskelijoille kuin tutkijoille, miksei eliiteille ja ”uusien klubien” jäsenillekin jonkinlaisena lähihistorian käsikirjana. Jo kirjan 26-sivuinen lähdeluettelo on tutkimisen arvoinen.

Julkusen Suunnanmuutosta voi pitää yhden ihmisen mielipiteenä asioiden kulusta ja merkityksestä, mutta hyvin perusteltuna sellaisena. Sitähän jotkut väittävät kaiken sosiaalitieteellisen kirjallisuuden olevan. Julkunen itse kutsuu kirjaansa myös hypoteesiksi, joka nojaa se-

kundaariaineistoon ja kirjoittajan kokemukseen. Mielestäni Suunnanmuutos on myös erinomainen osoitus siitä, että hyvää sosiaalitieteellistä tutkimusta voi tehdä sekundaariaineiston varassa. Laajoja yhteenvetoja kaivataan.

Julkusen kirjalleen asettama vähimmäistehtävä täyttyy varmasti. Se saa miettimään omia tulkintoja 1990-luvusta. Se vahvistaa uskoa myös siihen, että neljäs valtiomahti on vaikuttanut erittäin voimakkaasti viime vuosikymmenestä piirtyvään kuvaan. Se kuva on aivan liiaksi valtiovarainministeriiden ja budjettipäälliköiden sanelema. Toisaalta kirja vaikuttanee myös siihen, miten aletaan tulkita ajankohtaisia keskusteluja vaikkapa valtion velan lyhentämisestä, köyhyyspaketista ja Attac-järjestön vaatimuksista.

HELENA LAAKSONEN

RAIJA JULKUNEN
SUUNNANMUUTOS
1990-LUVUN SOSIAALIPOLIIT-
TINEN REFORMI SUOMESSA
TAMPERE: OSUUSKUNTA VASTA-
PAINO, 2001
326 s.

GLOBALISAATIOKRITIIKIN MANIFESTI?

Kirjoilla on tunnetusti kohtalonsa. Naomi Kleinin No Logo -kirjan julkimainetta emme tietenkään tiedä. Enteet ovat kuitenkin kummalliset, kirjan ensimmäinen painos ilmestyi vuonna 1999, pari viikkoa ennen

Seattlen globalisaatio-mellakoita. Sittemmin kirja on jo käännetty kymmenelle kielelle ja kirjan paper back -versio on keikkunut kuukausia myyntilistojen kärjessä.

Kirjan sanomasta ei jää epäsel-

vyttä, kirjoittaja ottaa unilukkarin osan ja herättelee lukijoita katsomaan globalisoituvaa taloutta myös takapihan puolelta. Kirjastoissa nide on luokittelijan painajainen. Yhtäältä se on tutkimusta globalisaa-

tion tiimoilta, toisaalta se on reportaasikirja kirjoittajan matkoista vapaiden tuotantovyöhykkeiden tehdashelvetteihin. Pälle päätteeksi kirja edustaa myös poliittisen pamflettikirjallisuuden lajityyppiä puh-taimmillaan.

Torontolaisen kirjoittajan osaksi on tullut antaa kasvot pohjoisamerikkalaiselle globalisaatiokriittiselle (nuoriso?)kansanliikelle. Hänestä on tullut se virallinen vihainen nuori nainen. Siis sellainen, joka kutsutaan tv:n talk show'hun, kun mukaan pitää saada se nuori ja kriittinen puheenvuoro, ja jolle palstatilaa tarjoamalla pönäkkä valtalehti voi osoittaa olevansa ajan hermolla.

No Logo tarjoaa lukijalle kokonaisen maailmanselityksen siitä, missä suhteessa merkkituotteiden mielikuvakauppa yhtäältä – siitä kirjan nimi – ja köyhien maiden sweat shopit toisaalta ovat keskenään. Tuotanto, kulutus ja vähän yllättäen myös tila ovat kirjassa kiinnostuksen kohteina.

Mainonnan kritiikissään kirja on rakkaan vanhanaikainen. Välillä lukijan on pakko tarkistaa viitteet: pohjaako kritiikki W. F. Haugin tarvaestetikan kritiikkiin? Ei pohjaa, mutta mainonta ei ole Kleinillekaan mitään hilpeää post-modernia eron leikkiä, vaan manipulaatiota ja kansalaisten kutistamista pelkiksi kuluttajiksi. Kirjoittaja esittää jopa niin konservatiivisen ajatuksen, että julkisia tiloja olisi varjeltava mainosten taikamailmalta. Kun mainonta ostaa ja valtaa tilaa, mahdollisuus vapaalle kansalaisuudelle, mielipiteen muodostamiselle ja ilmaisemiselle kaventuu.

Kuka tiesi ja mitä? Jos tiesi, miksi toimi ja – ennen muuta – miksi oli toimimatta? Nämä kysymykset ovat tavanan takaa esillä 1930-luvun totalitarismin kuoleman koneistojen histo-

rian puinnissa. Ehkäpä joskus uuden globalisoituneen tuotannon vaatimista ihmishuista kysytään samoin. Paha juttu, tietämättömyyden vakuuttelun taakse emme voi piiloutua. Jo jokapäiväinen uutisvuoro yöryttää etemme vähintään keran viikossa jonkin pöyristyttävän katastrofin köyhän idän tai etelän tehtaista. Tuollaisten surkeiden pajojen tunnelmia Kleinkin käy tutkailemassa Filippiineillä ja Meksikossa.

Filippiinien vapaalle tuotantovyöhykkeelle naiset tuodaan töihin maaseudulta. Elämä tehtaassa ja majapaikassa on osapuilleen kuvitellun kaltaista, eli se muistuttaa lähinnä Marxin ja Engelsin enemmän tai vähemmän propagandistisia kuvauksia eurooppalaisen proletariaatin elosta ja olost 1800-luvulla. Järjestäytyminen on tietenkin kiellettyä. Kielto on kuitenkin oikeastaan turha. Katolisen kirkon ylläpitämän työläisten toimintakeskuksen edustajan mukaan suuri syy tehtaantytöjen järjestäytymättömyyteen on uupumus. Naiset eivät yksinkertaisesti jaksa pysyä hereillä tilaisuuksissa, joissa heidän elämänsä liittyviä asioita käsitellään.

Vakiopuolustus tietenkin kaikelle tälle on pienemmän pahan logiikka: eikö sitten ole hyvä, että on edes jotakin työtä heille? Myrkyllisesti Klein huomauttaa, että toki, toki – varsinkin sen jälkeen, kun maaseudun elinmahdollisuudet on ensin särjetty jalostamalla perheviljelmien pellot turistiteollisuuden golfkentiksi.

Keskustelu ”työvoiman uusintamisen ehdoista” on joskus ollut sosiaalitieteilijöiden kiivaan kiinnostuksen kohteena. Jo ammuin trenditietoiset tutkijat ovat kuitenkin moisesta antiikkisesta aiheesta luopuneet. Kuitenkin globalisoituvan tuotannon maailma saattaa tämänkin kysymyksen uudella ja brutaalilla tavalla ajankohtaistaa.

No Logo -kirjakin virittää aivan yksinkertaisen kysymyksen: miten pitkään systeemi, jossa tuotanto kieltäytyy ottamasta pienintäkään vastuuta työvoiman uusintamisesta, voi toimia? Sosiaalipolitiikan historialla on ainakin länsimaiden osalta tähän vissit vastauksensa. Ylipallotumisen mitassa asia on kuitenkin kaikkea muuta kuin loppuun käsitelty. Ääriesimerkinä Naomi Klein kertoo meksikolaisesta sweat shopista, jossa naisten työsuhteet sovittiin vain kuukaudeksi kerrallaan. Uusimisen ehtona olivat tuoreet kuukautiset.

Mitä Klein hengenheimolaisineen sitten vaatii, sitäkö, että he pääsisivät määräälemään, miten asiat pitää järjestää? Ei suinkaan, ikivanhankaikaisesti hän vaatii, että työläisten pitäisi itse päästä sekaantumaa heitä ja heidän työtään koskeviin asioihin. Merkkituotteille imago on tietenkin kallis asia. Niinpä valvutuneimmat yhtiöt ovatkin laatineet oikein kirjallisia periaatteita tuotteidensa valmistamisen etiikasta. Asia on Kleinkin mielestä aivan erinomainen. Vielä erinomaisempi se olisi, jos nämä koodistot olisivat saatavilla myös sellaisilla kielillä, joita etelän tehtaisten työläisetkin voisivat lukea.

Historian oikkuja on paha mennä ennustelemaan. Saattaa olla, että vuosikymmenien jälkeen kirja on pelkkä kurioositeetti, kummallinen dokumentti nuoruuden pakkomielleistä. Mutta voi myös olla, että kirjaa joskus luetaan uuden politiisoituneen nuorison manifestina. Joka tapauksessa kirja on kunnianhimoinen synteesi globalisaation vaikutuksista ihmisten arkeen rikkaassa pohjoisessa ja köyhässä etelässä.

Vaikka historia ei itseään toistaisikaan, jotakin ennettä voi ilmassa aistia. 1960-luvulla ”nuorison” akti-

voituminen alkoi kolmannen maailman – ihanan arkaainen sana! – kysymysten ympäriltä. Mikä pahinta, Klein esittää myös suorasukaisen ohjelman: Uusi talous on kiihdyttänyt köyhien maiden ihmisten riis-toa. Tämä on mahdollista, koska poliittiset päättäjät sekä etelässä että pohjoisessa sallivat tämän olemalla haluttomia suitsimaan pääoman toimia. Päättäjiä on siis painostettava

toisenlaiseen politiikkaan. Ja siellä, missä maailman raha- ja kauppapolitiikan valtiat kokoontuvat, on pidettävä niin paljon ääntä, että ainnuttakaan lounasta ei päästä syömään ilman, että tämä asia pysyy esillä.

Ettei joku taas kohta nuku huonosti?

ANTTI SALONIEMI

NAOMI KLEIN
NO LOGO
TAKING AIM AT THE BRAND
BULLIES
VINTAGE, CANADA 2000
490 s.

KEPIN JA PORKKANAN VAIKUTUS

Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen julkaisema Veli Laineen ja Roope Uusitalon tutkimus ”Kannustinloukku-uudistuksen vaikutukset työvoiman tarjontaan” on trendikästä ja kiinnostavaa luettavaa. Kyseessä on ensimmäinen kokonaisarvio vero- ja sosiaaliturvajärjestelmää koskevasta uudistuksesta, josta käytiin kiivasta keskustelua 1990-luvun puolivälissä.

Empiiristä tutkimusta Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa on kiinnostanut 1970-luvulta alkaen saatujen ja maksettujen tulonsiirtojen vaikutukset työvoiman tarjontaan. Aluksi kohteena olivat keski-ikäiset miehet, mutta myöhemmin lapsiperheet ja erityisesti yksinhuoltajaäidit. Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa on karsittu yksinhuoltajien tukia ja siten yritetty pakottaa heitä työmarkkinoille. Ideologian mukaan yksinhuoltajien sosiaaliturva yllyttää heitä epäonnistumaan (incentive to failure). Sen seurauksena yksinhuoltajia ajettiin pienipalkkaisiin ja tilaisiin työsuhteisiin.

Budjettivajeiden ja korkean työt-

tömyyden kurittamat hallitukset ovat myös muualla Euroopassa yhä kiinnostuneempia siitä, miten sosiaaliturvan käyttöä voitaisiin vähentää lisäämällä työvoiman tarjontaa. Keinoina on käytetty sekä keppiä että porkkanaa. Laine ja Uusitalo tutkivat, miten nämä ovat tehonneet Suomessa vuosina 1996–1998.

Niin sanottu kannustinloukku-työryhmä esitti muutoksia asumistukeen, työmarkkinatuen tulosi-donnaisuuteen, päivähoitomaksuihin, kotihoidon tukeen sekä tuloverotukseen. Muutosten tarkoituksena oli parantaa työnteon kannustavuutta, toisin sanoen ajaa pienituloisia sosiaaliturvan käyttäjiä työmarkkinoille, jolloin sosiaaliturvan menot pienenisivät, työllisyys parani ja veropohja laajentuisi.

Laine ja Uusitalo pyrkivät arvioimaan, kuinka paljon työvoiman tarjonta (mitattuna työllisten lukumäärällä) kasvoi uudistusten seurauksena. Analyysin lähtökohta on taloustieteellinen. Kulutusteoria tulkitsee tuloverot ja työntekoa korvaavat avustukset vapaa-ajan hin-

taan vaikuttaviksi tekijöiksi. Veron alentuminen tai avustusten pienentyminen toisaalta lisää työnteon houkuttelevuutta, eli sillä on positiivinen substituutiovaikutus työvoiman tarjontaan, mutta toisaalta se kasvattaa käytettävissä olevia tuloja, mikä johtaa vapaa-ajan kysynnän kasvuun. Tätä kutsutaan tulovaikutukseksi.

Kyseessä on siis kaksi samanaikaisesti eri suuntiin vaikuttavaa ilmiötä. Teorian perusteella on mahdollista sanoa, johtaako tuloverojen ja avustusten alentaminen siihen, että ihmiset tekevät entistä enemmän työtä, koska siitä saa enemmän rahaa, vai siihen, että he tekevät vähemmän työtä, koska heillä on rahaa olla jouten. Kysymys on siitä, kumpi dominoi, substituutio- vai tulovaikutus. Teoria ei ota huomioon avustusten alikäyttöä tai kulttuurisia tekijöitä, jotka kannustavat työssä käyntiin, tai sitä, että työssä käynti luo oikeuden ansiosidonnaiseen sosiaaliturvaan (toisin sanoen kynnyspalkka ei kuvaa tarkasti työnteon taloudellisia kannustimia). Sen